

УДК 725.1(477)“1920-1930, 1960-1980”

М. О. Повар

*Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури, Україна***НОВАТОРСТВО В АРХІТЕКТУРІ БУДІВЕЛЬ ГРОМАДСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ КИЄВА 1960-1980-Х РОКІВ ЯК РЕМІНІСЦЕНЦІЯ КОНСТРУКТИВІЗМУ 20-30-Х РОКІВ**

У статті аналізується взаємозв'язок стильових особливостей та новаторських рішень громадських будівель Києва 1960-1980-х років з аналогічними будівлями 20-30-х років ХХ століття, проводяться паралелі розвитку вказаних хронологічних періодів, висувається і доводиться гіпотеза об'єднання обох періодів в один напрям з виділенням окремого стильового напрямку у вітчизняній архітектурі.

Ключові слова: конструктивізм, громадські будівлі, стильові особливості, функціоналізм, авангардний модернізм, індустріальне будівництво, новаторство.

Постановка проблеми

Риси конструктивізму в СРСР у 20-30-х років минулого століття знайшли своє відображення в архітектурі громадських та інших будівель 1960-1980-х років. Такі потужні культурні нашарування в своїй масі продовжують впливати на сучасний стан вітчизняної архітектурної науки й практики і обов'язково виявляться в майбутньому.

Багаж культурних нашарувань є тим джерелом, до якого постійно звертаються автори, причому особливо активно – у часи кризового застою. Тому дослідження стильових особливостей будівель громадського призначення 60-80-х років ХХ ст., порівняльний аналіз умов їхнього розвитку з громадськими будівлями періоду конструктивізму в СРСР дає можливість умовно об'єднати обидва періоди в один напрям зі схожою генезою.

Дослідження особливо актуальне сьогодні, оскільки періоди в розвитку вітчизняної архітектури, які розглядаються, мають значний вплив на сучасну громадську забудову та відкривають додаткові перспективи її подальшого розвитку.

Проведена робота сприятиме розвитку архітектурної науки у контексті виявлення нашарування культурного спадку стильового розмаїття громадських будівель на основі аналізу прогресивних новаторських ідей досліджуваного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання історії та культурології радянського суспільства висвітлювали в своїх працях такі дослідники як Б. Єрофалов, М. Кальницький, Д. Малаков, А. Рябушин, О.Роготченко.

Авторами досліджень з означеної теми у сфері мистецтвознавства є В.Нікітін, В. Ванслов, Г. Ревзін, О. Раппапорт, Н. Кондель-Пермінова.

Архітектурно-художні напрями плідно досліджували В. Ясієвич, А.Диховичний, А. Іконніков, М. Бархін, Г. Борисовський, Ю. Волчок, З.Мойсеєнко, І. Мезенцев, Г. Лебедев, П. Юрченко, П. Родинський. С. Кілессо та інші.

Серед зарубіжних авторів, творчість яких мала вплив на радянську авангардну архітектуру з теми, яка досліджується, є: Ч. Дженкс, К. Танге, О.Німейер, Л. Корбюзье, Р. Бенем, Л. Райт, А. Аалто, В. Гропіус та інші.

Разом із тим, у переважній більшості наукових досліджень аналіз витоків новаторства 1960-1980-х років в архітектурній спадщині СРСР жодним чином не пов'язаний із виявленням особливостей досвіду попередніх стильових напрямків, що не відповідає принципам розвитку архітектурної науки.

Таким чином, відсутність важливої ланки у дослідженні розвитку вітчизняної архітектури загрожує викривленням сучасного стану науки. Зокрема, невизнання впливу радянського конструктивізму лишає невизначеними джерела новаторства архітектури від 1950-х років по теперішній час.

Метою цієї статті є доведення гіпотези, сутність якої полягає у тому, що новаторство в архітектурі знакових будівель громадського призначення Києва 1960-1980-х років є ремінісценцією конструктивізму 20-30-х років минулого століття, яка у подальшому розвитку набула рис окремого стильового напрямку. Для цього розкрито й проаналізовано паралелі у розвитку конструктивізму 20-30-х років та модернізму 60-80-х років ХХ століття у СРСР, знайдено спільні стильові особливості новаторства архітектури

громадських будівель обох хронологічних періодів, систематизовано й класифіковано відповідні об'єкти.

Виклад основного матеріалу

Новаторські (інноваційні) мистецькі течії виникають в особливих історичних ситуаціях за умов загального культурного піднесення. Таким архітектурним стилем, що виражав настрої мас на зламі епох у колишньому СРСР в 1920-1930-роках, став конструктивізм.

Для архітектури радянського авангарду тогочасного періоду були характерні інтенсивні творчі пошуки нових типів будівель, що відображали б складні процеси соціально-економічних і політичних перетворень в країні [1].

Перші кроки конструктивістів були сповнені революційного романтизму і цілком заслуговували на термін: «паперова архітектура». Серед прикладів можна назвати пам'ятник III Інтернаціоналу (худ. В. Татлін, 1919-1920-роки (рис. 1), конкурсний проект Палацу праці в Москві (арх. О. Веснін, 1923 р.) (рис. 2).

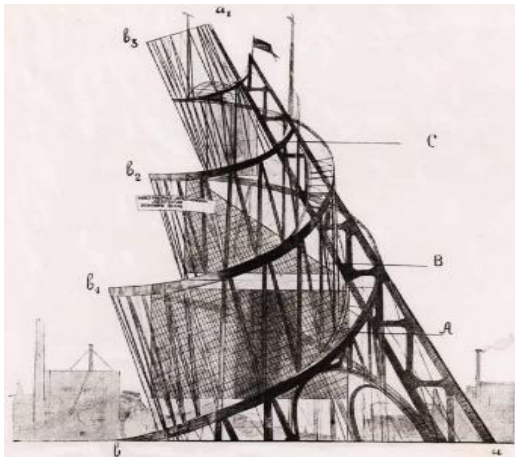

Рис.1. Пам'ятник III Інтернаціоналу
Худ. В. Татлін, 1919-1920-роки

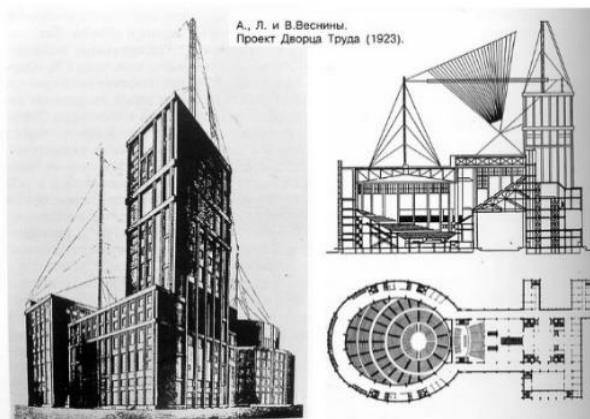

Рис.2. Палац праці в Москві
арх. О. Веснін, 1923 р.

Однак поступово руйнівні й деструктивні настрої авангардистів змінювалися. Після закінчення громадянської війни з її стражданнями і втратами суспільство вимагало здобуття реальних матеріальних благ, у тому числі і в оточуючому архітектурному середовищі.

У той час конструктивізм заявив про себе як потужна мистецька течія, до якої неодноразово звертались архітектори в наступні історичні періоди. У філософії даного стилю технічна конструкція будівлі була далеко не на першому місці. В архітектурі конструктивізм висунув завдання формувати («конструювати») матеріальне середовище, що оточує людину, прагнув використати нову техніку для створення простих, логічних, функціонально виправданих форм доцільних конструкцій [2].

Аскетична доцільність, яку прибічники даної течії висували в якості вимоги до форми речей, розглядалася як ознака пролетарської культури, яка відкидала споживацтво. Аскетизм став однією зі стильових рис конструктивістської архітектури [3].

Об'єкти конструктивізму в Києві є зразками останньої де-факто «затухаючої» фази даного стилю – так званого постконструктивізму, який мав на собі відбиток класики.

Одним із найвідоміших об'єктів конструктивізму серед громадських будівель Києва є Центральний залізничний вокзал (архітектори А. Вербицький і П.Альошин, 1928-1932 роки) (рис. 3). У конкурсному проектуванні даного об'єкта приймали участь такі відомі архітектори як В. і Л. Весніни (рис. 4), П.Роттерт, Я. Штейнберг та інші.

Рис. 3. Залізничний вокзал в Києві.
Архітектори А. Вербицький і П.Альошин
1928-1932 рр.
Фото 1960-х років.

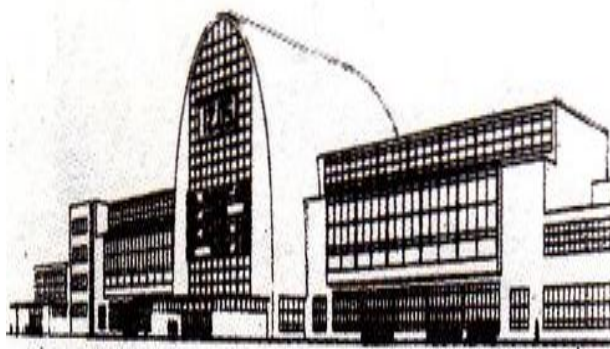

Рис.4. Залізничний вокзал в Києві.
Конкурсний проект.
Архітектори як В. і Л. Весніні
1927 р.

У 1923 році в Києві, на розі вулиць Фундуклеївської (наразі Б.Хмельницького) та Хрещатика було розпочато будівництво офісної будівлі, в якій повинен був розміститися «Будинок книги», а також кабінети і магазини. Проект отримав назву «Будинок установ №2» (рис.5). Архітектори вирішили спорудити будинок в яскраво вираженій конструктивістській манері. Однак всі запропоновані варіанти було відхилено, а розпочате будівництво знесене.

Рис. 5.
Будинок
установ №2,
арх. М.
Холостенко та
інші, 1923 р.

Рис. 6.
Торговий
центр,
Вроцлав,
Польща,
архітектор
Еріх
Мендельсон,
1929 р.

Рис. 7.
Центральний
універмаг на
вулиці Хрещатик.
1932 р. Арх. А.
Щусев

Конструктивістська форма «Будинку установ» була характерна як у СРСР так і за кордоном. Наприклад подібна будівля зведена в польському місті Вроцлаві в 1929 році за проектом Еріха Мендельсона (рис. 6). В Європі такий напрямок в архітектурі має назву «Нова об'єктивність» (Н.О.), іноді «нова помірність», що є різновидом модернізму, який отримав новий стимул для розвитку в Німеччині й Австрії після приходу до

влади нацистів, які відродили в архітектурі помпезність. [4]. Натомість почалось зведення житлового будинку, який в процесі будівництва було перепрофільовано під великий торговий заклад за проектом архітектора А. Щусева (рис.7).

Серед конструктивістських будівель Києва слід відзначити кінотеатр «Жовтень» на Подолі (в 1931 р. «Дев'яте Держкіно», арх. В. Риков, 1929-1930 роки) (рис. 8), Київський театр опери та балету для юнацтва на Контрактовій площі (клуб «Пищевик», арх. М. Шехонін, 1931-1933 роки) (рис. 9).

Рис. 8. Кінотеатр
«Жовтень» на Подолі.
У 1931 р. «Дев'яте
Держкіно». Архітектор
В. Риков, 1929-1930 роки

Рис. 9. Київський театр
опери та балету для
юнацтва на
Контрактовій площі.
Початково клуб
«Пищевик». Архітектор
М. Шехонін, 1931-1933
роки

Окремої уваги заслуговує Кінофабрика Всеукраїнського фотокіноуправління, яка була побудована в 1926-1928 рр. за проектом архітектора В. Рикова (рис. 10).

Рис. 10. Кінофабрика Всеукраїнського
фотокіноуправління. 1926-1928 рр.
Архітектор В. Риков

В. Риков був незмінним прибічником модернізації класики. Цього напрямку він дотримувався і у проектуванні кінофабрики, не дивлячись на те, що довелося зазнати нападів і нарікань з боку поборників архітектурного аскетизму. Їх вимога зводилася до того, щоби ще більше спростити архітектуру кінофабрики. Конструктивізму В. Риков не сприймав і категорично його відкидав [5].

З кінця 1950-х – початку 1960-х у зв'язку зі зміною керівництва СРСР під час «хрущовської відлиги», конструктивізм (як напрям модернізму) як і багато несправедливо засуджених людей, задумів, стилів, був «реабілітований». Його досягнення фактично відкриваються заново, в історію

архітектури повертаються викреслені з неї імена та ідеї. Саме тоді почав формуватися дослідницький інтерес до спадщини авангарду. «Вперед до 20-х років» – вираз початку шістдесятих – став гаслом часу [6].

Отже, для 1960-х років характерною рисою стало звернення до досвіду конструктивізму 20-30-х років минулого століття. Велись відповідні теоретичні дослідження, видавались книги, аналізувалась творчість того періоду радянської архітектури, коли зодчі намагались створити споруди, естетика яких відповідала, перше за все, функції, що їх породила, сучасним конструкціям та матеріалам. Це був дорогий досвід, що мав, як уже стало відомо, світове значення [7].

Водночас практика 1960-х років не могла розвиватись як безпосереднє продовження конструктивізму. Суспільство знаходилося вже на іншій сходинці розвитку, іншими стали потреби, новими – будівельна техніка і матеріали, методи зведення будівель. І навіть ті зодчі, які пам'ятали конструктивізм по своїх роботах, до нього не повернулись, хоч і скористались його теоретичними і практичними установками [8].

Період в історії вітчизняної архітектури 1960-1980-х років цілком логічно вважається другою хвилею авангарду 1920-1930-х років, оскільки, «маючи досить скромну уяву про реальні процеси, що відбувалися у західній архітектурі, в галузі форми, радянським архітекторам вдавалось крокувати в ногу зі своїми західними колегами» [9].

В історичну епоху масової індустріалізації будівництва архітекторам доводилось створювати з типових елементів об'єкти з очевидним авторським почерком. Доходило до того, що в оригінальних будівлях могло бути до 90% стандартних матеріалів, наприклад як у випадку з Київським державним музично-хореографічним училищем, спроектованим архітектором Михайлом Буділовським (спільно з арх. З. Хлебніковою) в 1966 р. [10].

Дякуючи успіхам будівельної індустрії і впровадженню нових матеріалів (зокрема збірного залізобетону, скла і полімерів) будинки набували нового вигляду. Просторі будівлі з багатопрогоновими перекриттями, тобто без проміжних опор, мали розширений внутрішній простір, повний світла і повітря. Характерною рисою архітектури громадських будівель стало використання великих площ скла і прагнення візуально полегшити їхні об'єми. В якості прикладу досить згадати будівлю київського автовокзалу, побудованого у 1961 році (архітектори А. Мілецький, І. Мельник, Е. Більський) [11].

Яскравим прикладом майстерного забезпечення взаємозв'язку внутрішнього простору будівлі з навколишнім середовищем є комплекс

Палацу піонерів і школярів в Києві (архітектори А. Мілецький, Е. Більський). (рис. 13,14)

Також окремої уваги заслуговує побудований у 1960 році в Києві Палац спорту – новий тип універсальної спортивно-видовищної споруди, яка передбачала широкі можливості механічної трансформації в залежності від цілей використання (архітектори М. Гречина, А. Заваров, В. Гречина, В.Суський, Ю. Євреїнов) (рис. 15).

Радянський «модернізм» іноді вражає сміливістю форм. Підтвердженням цьому може бути будівля лабораторного корпусу Інституту науково-технічної та економічної інформації на Либідській площі, збудована у 1971 році за проектом архітекторів Л. Новікова та Ф. Юрьєва (рис. 16, 17).

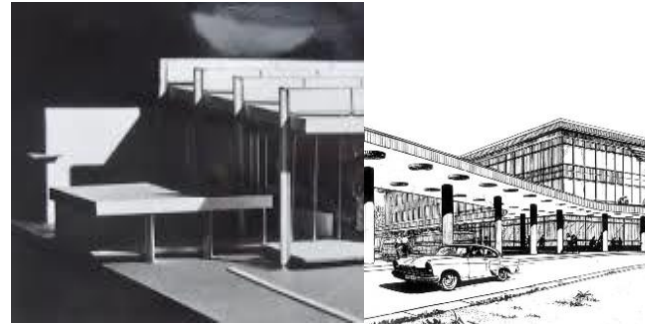

Рис.11.Музично-хореографічне училище в Києві на Сирці. Фото з макета
Архітектори Михайлом Буділовським (спільно з арх. З. Хлебніковою) 1966 р.

Рис. 12. Київський автовокзал. Перспективне зображення. Архітектори А. Мілецький, І. Мельник, Е. Більський 1959-1961 р

Рис. 13. Палац піонерів і школярів
Архітектори А. Мілецький, Е. Більський 1962-1965 р

Рис. 14. Відкрита тераса Палацу піонерів і школярів (зруйнована в 2000-х роках)
Архітектори А. Мілецький, Е. Більський 1962-1965 р

Рис. 15. Палац спорту
Архітектори М. Гречина, А. Заваров, В. Гречина, В. Суський, Ю. Євреїнов
1960 р

Рис. 16. Лабораторний корпус
Архітектори Л. Новікова та Ф. Юрьєв
1971 р

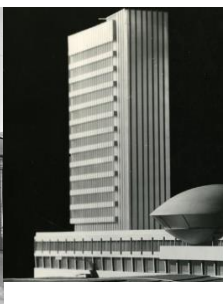

Рис. 17. Лабораторний корпус
Архітектори Л. Новікова та Ф. Юрьєв
1971 р
Фото з макета

Разом із тим, практика 1960-х років не могла розвиватись як безпосереднє продовження конструктивізму. Суспільство знаходилося вже на іншій сходинці розвитку, іншими стали потреби, новими – будівельна техніка й матеріали, а також методи зведення будівель. І навіть ті зодчі, які пам'ятали конструктивізм по своїх роботах, до нього не повернулись, хоч і скористались його теоретичними і практичними установками. Архітектурні форми 1960-1980-х років стали прикладами Це був новий стильовий напрям у вітчизняній архітектурі.

Висновки

Таким чином, розглянувши проблематику даної статті, ми з'ясували, що новаторство в архітектурі громадських будівель Києва 1960- 1980-х років у загальних підходах і рисах спирається на ідеї конструктивізму 1920-1930-х років. Зокрема, вказана подібність полягає у тому, що обидва зазначених періоди розпочинались у близьких соціальних і суспільних умовах, а саме:

- зміна соціально-політичної ситуації в країні;
- гостра потреба у відновленні промисловості, житлового фонду, соціально-культурної інфраструктури;
- загальне суспільне піднесення, що стимулювало розвиток науково-технічних та соціально-культурних процесів.

Знакові громадські будівлі Києва 1960 – 1980-х років є авторськими творами, оскільки виконувались в інформаційно обмеженому середовищі, що надає їм особливої цінності і дозволяє віднести їх до кращих здобутків світової культурної спадщини.

Література

1. Хан-Магомедов, С. О. Архитектура советского авангарда: В 2 кн. [Текст]: Кн. 1: Проблемы формообразования. Мастера и течения. / С.О. Хан-Магомедов. - М.: Стройиздат. 1996. -709 с.
2. Советский энциклопедический словарь [Текст]./ Гл. ред. А. М. Прохоров – С 56, 3-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1985. – 1600 с. С. 620
3. Журавлев, А. М. Архитектура Советской России [Текст] / А.М. Журавлева, А.В. Иконников, А.Г. Рочегов. – М.: Стройиздат, 1987. – 447 с. С.71.
4. Всё о стилях в мировой архитектуре. Иллюстрированная энциклопедия. [Текст] / выпускающий редактор А. Шаронов. – Вильнюс, UAB « Bestiari», 2012. – 112 с., ил. С. 90.
5. Петро Макушенко. Архітектор Валеріан Микитович Риков [Електронний ресурс] // Архітектура. Історія. Публікації - Режим доступу: http://www.alyoshin.ru/Files/publika/makushenko/mak_rikov.html.
6. Смоленська Світлана Олексіївна. Архітектура авангардного модернізму в Україні: генеза та спадщина [Текст] : Дис. ... докт арх. 18.00.01 / Смоленська Світлана Олексіївна. – Харків, 2017. – 447 с. – Бібліогр.: с. 381-444.
7. Журавлев, А. М. Архитектура Советской России [Текст] / А.М. Журавлев, А.В. Иконников, А.Г. Рочегов. – М.: Стройиздат, 1987. – 447 с.
8. Журавлев, А. М. Архитектура Советской России [Текст] / А.М. Журавлев, А.В. Иконников, А.Г. Рочегов. – М.: Стройиздат, 1987. – 256 с.
9. Искусство украинских шестидесятников [Текст] / сост. О. Балашова, Л. Герман. – К.: Основы, 2015. – 384 с. С.355.
10. Искусство украинских шестидесятников [Текст] / сост. О. Балашова, Л. Герман. – К.: Основы, 2015. – 384 с. С.355.
11. Искусство украинских шестидесятников [Текст] / сост. О. Балашова, Л. Герман. – К.: Основы, 2015. – 384 с. С.355, С.360.

References

1. Khan-Magomedov, SO. (1996). Architecture of the Soviet Avant-Garde: In 2 volumes: Vol. 1: Problems of Shaping. Masters and Trends, *Stroyizdat, Moscow*, 709.
2. Prokhorov, AM. (Ed. by) (1985). Soviet Encyclopedic Dictionary. 3rd ed, *Sov. Encyclopedia, Moscow*, 620.
3. Zhuravlev, AM, Ikonnikov, AV, Rochegov, AG. (1987). Architecture of the Soviet Russia, *Stroyizdat, Moscow*, 71.
4. Sharonov, A. (Ed. by) (2012). All about Styles in the World Architecture. Illustrated Encyclopedia. *UAB Bestiari, Vilnius*, 90.
5. Makoshenko, P. Architect Valerian Mykytovych Rykov. Architecture. History. Publications. Retrieved from http://www.alyoshin.ru/Files/publika/makushenko/mak_rikov.html.

6. Smolenska, SO. (2017). Architecture of Avant-Garde Modernism in Ukraine: Genesis and Legacy: Thesis... for Doctor in Architecture 18.00.01. Kharkiv, 447.
7. Zhuravlev, AM, Ikonnikov, AV, Rochegov, AG. (1987). Architecture of the Soviet Russia, *Stroyizdat, Moscow*, 447.
8. Zhuravlev, AM, Ikonnikov, AV, Rochegov, AG. (1987). Architecture of the Soviet Russia, *Stroyizdat, Moscow*, 256.
9. Balashova, O., German, L. (2015). The Art of the Ukrainian Sixties. *Kyiv Osnovy*, 384.
10. Balashova, O., German, L. (2015). The Art of the Ukrainian Sixties. *Kyiv Osnovy*, 384.
11. Balashova, O., German, L. (2015). The Art of the Ukrainian Sixties. *Kyiv Osnovy*, 384.

Рецензент: д-р архітектури, професор кафедри основ архітектури та архітектурного проектування Ю.В. Івашко, Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

Автор: ПОВАР Максим Олегович
аспірант, магістр архітектури
Національна Академія Образотворчого
Мистецтва та Архітектури
E-mail – 1604102018@ukr.net

INNOVATION IN THE ARCHITECTURE OF THE PUBLIC ADMINISTRATION OF KYIV 1960-1980-S OF THE YEARS AS A RESIDENTIAL DESCRIPTION OF THE CONSTRUCTION IN 20-30 YEARS

M. Povar

National Academy of Fine Arts and Architecture, Ukraine

The research paper analyzes the relationship between stylistic peculiarities and innovative solutions of public buildings of Kyiv in the 1960's-1980's with similar buildings of the 20's and 30's; parallels of the development of the mentioned chronological periods are drawn, and the hypothesis of combining both periods in one genesis with the possibility of its further development is proved. The systematization and analysis of individual works of constructivism is carried out in chronological order, socio-economic factors that contributed to the emergence of fundamentally new architectural tendencies are considered. The research paper points out the difference between constructivism and foreign trends similar with their pragmatism.

The architecture of public buildings in Kyiv of the 1960's – 1980's actively absorbed the best ideas of heritage of the 20's-30's, while enriching the architectural science with a large number of new ideas that greatly exceeded the possibility of their realization. Unlike the previous period, the architects of the 60's had little knowledge of the work of their foreign colleagues, while their works were quite competitive at the world level, which confirms the uniqueness of domestic modernism. The research paper pays due attention to author's works. Many of the iconic public buildings of the 1960's – 1980's remain the masterpieces of architectural art due to the personal qualities of their authors. In addition to the common stylistic features, each author's work has its own unique details, which together complement the treasury of domestic architecture.

To date, the legacy of the Soviet avant-garde is widely recognized abroad. Its unrealized ideas are actively used by architects around the world, but still remain forgotten in their homeland. In this study, both chronological periods are united into one genesis as a proof of the sustainability of the style that has been improved over the years; and the assumption of its continuation after the overcoming of crisis phenomena is expressed, which is typical of stylistic development. However, today, the legacy of the Soviet avant-garde needs careful research to save it for future generations, which is the main task of this research paper.

Keywords: *constructivism, public buildings, stylistic features, functionalism, avant-garde modernism, industrial construction, innovations.*